

УДК 370.13.42+374.8

ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ

Калаур С.М., к. пед. н., доцент,
докторант кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

У статті обґрунтовано потребу впровадження в професійну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери організаційно-педагогічних умов. З'ясовано, що на формування готовності мають найбільший вплив такі умови: формування мотиваційної основи готовності шляхом упровадження особистісно орієнтованого навчання; систематизація теоретичних знань засобами інформаційно-комунікативних технологій; розвиток практичних умінь і навичок на основі проблемного навчання та розроблення банку проблемних професійних завдань конфліктологічного змісту; упровадження тренінгових технологій для вдосконалення особистісних якостей. Розкрито їх зміст і механізми впровадження.

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови, готовність до розв'язання конфліктів, компоненти готовності, система професійної підготовки, фахівці соціальної сфери.

В статье обоснована необходимость внедрения в профессиональную подготовку будущих специалистов социальной сферы организационно-педагогических условий. Установлено, что на формирование готовности имеют наибольшее влияние следующие условия: формирование мотивационной основы готовности путем внедрения личностно ориентированного обучения; систематизация теоретических знаний средствами информационно-коммуникационных технологий; развитие практических умений и навыков на основе проблемного обучения и разработки банка проблемных профессиональных задач конфликтологического содержания; внедрение тренинговых технологий для совершенствования личностных качеств. Раскрыты их содержание и механизмы внедрения.

Ключевые слова: организационно-педагогические условия, готовность к решению конфликтов, компоненты готовности, система профессиональной подготовки, специалисты социальной сферы.

Kalaur S.M. CHARACTERISTICS OF ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS WHICH INFLUENCE ON THE READINESS OF FUTURE SPECIALISTS OF THE SOCIAL SPHERE TO CONFLICTS RESOLUTION

The article substantiates the need for introduction of organizational and pedagogical conditions for future specialists in the social sphere. It is revealed that the following conditions influence the formation of readiness: the formation of a motivational basis of readiness through the introduction of personally oriented learning; systematization of theoretical knowledge by means of information and communication technologies; development of practical skills and skills based on problem-based training and development of a bank of problematic professional problems of conflict-related content; the introduction of training technology to improve personal qualities. Their contents and implementation mechanisms are revealed.

Key words: organizational and pedagogical conditions, readiness for conflict resolution, components of readiness, system of professional training, specialists of social sphere.

Постановка проблеми. У час інноваційних змін найважливішим імперативом є модернізація професійної підготовки майбутніх фахівців. Обмежений термін навчання у ВНЗ, швидке оновлення соціально-педагогічної інформації в соціальній сфері не дають змоги сформувавши в студентів соціономічних професій усього широкого спектру фахових компетенцій і належним чином сформувавши всі показники готовності до розв'язання конфліктів у професійній діяльності. Для виправлення такої ситуації доцільне впровадження додаткових чинників (умов). Тобто ефективність освітнього процесу перебуває в залежності від тих умов, у яких від організовується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що наукова дефініція «умова» є загальнонауковою, а тому має багато різноманітних трактувань. Так, з філософського погляду «умова» – «позначення середовища або обставин, у яких предмет (явище, процес) об'єктивно може існувати і які визначають можливості його виникнення й розвитку» [5, с. 87]. Отже, філософи доводять, що умови – це рушійна сила, що є причиною будь-якого процесу, вони допомагають перетворенню можливості в реальність. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови цей термін трактується як «необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможли-

люють створення, утворення чого-небудь або сприяють чомусь» [1, с. 1295]. Тобто в мовному розумінні умовами вважаються обставини реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь. Поділяємо позицію О. Пехоти в тому, що умови потрібно розглядати в ролі «категорії, що визначається як система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, які об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети» [7, с. 5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як показує практика, нині потрібні серйозні зміни професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, які мають торкатися формування готовності до розв'язання конфліктів. Системність підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів буде дієвою, якщо формування готовності визначатиметься як особливий вид інноваційної поліфункціональної діяльності, що значною мірою зумовлений упровадженням в освітній процес обґрунтованих організаційно-педагогічних умов. Ці питання в методології професійної освіти висвітлені недостатньо, що й зумовило написання статті.

Постановка завдання. Мета статті – обґрунтувати доцільність упровадження в професійну підготовку організаційно-педагогічних умов, що матимуть позитивний вплив на формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів і розкрити методологічні аспекти їх упровадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як засвідчують науковці, у професійну підготовку майбутніх фахівців доцільно впроваджувати три види умов: дидактичні (базуються на відборі, конструюванні змісту, методів і форм для максимальної реалізації дидактичних цілей); психолого-педагогічні (передбачають вибір конкретних можливостей змісту освіти, методів, форм, які зазвичай спрямовані на вдосконалення конкретних характеристик особистості); організаційно-педагогічні умови (зміст, форми та методи педагогічного процесу, які знаходяться в основі управління функціонуванням й розвитком процесуального аспекту педагогічної системи) [3, с. 13]. У дослідженні ми виходили з тих міркувань, що саме в організаційно-педагогічних умовах акумульовано найбільший потенціал під час організації освітнього процесу для студентів, які здобувають соціономічні професії. На наш погляд, це зумовлено тим, що організаційно-педагогічні умови спроможні позитивно вплинути відразу у двох площинах:

1) організаційній, що передбачає чітку та виважену організацію освітнього процесу в рамках розробленої нами системи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання професійних конфліктів;

2) педагогічній, що базується на особистісній взаємодії суб'єктів освітнього процесу під час формування всіх показників готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів.

Організаційно-педагогічні умови – це додаткові психолого-педагогічні чинники, які можна ввести в освітній процес з метою підвищення його ефективності для досягнення суттєвого та значущого позитивного результату у формуванні готовності до розв'язання конфліктів у студентів соціономічних професій. З методологічного погляду для виявлення конкретної сукупності організаційно-педагогічних умов ми зіставили реальний зміст професійної підготовки та форми освітньої діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери з бажаним – тим, який прагнули отримати, щоб суттєво підвищити стан готовності на засадах неперервності, ступеневості й інтеграції. Тобто ми хотіли досягнути такого педагогічного ефекту, коли виокремлені умови повинні чітко вписуватися в контекст авторської системи професійної підготовки студентів до розв'язання конфліктів.

У практичній площині для з'ясування конкретного спектру умов проведено опитування 34 викладачів ВНЗ різних рівнів акредитації, які займаються професійною підготовкою майбутніх фахівців соціономічних професій. На основі узагальнення та систематизації отриманих даних визначено найбільш значимі організаційно-педагогічні умови, а саме: формування мотиваційної основи готовності шляхом упровадження особистісно орієнтованого навчання; систематизація теоретичних знань засобами інформаційно-комунікативних технологій; розвиток практичних умінь і навичок на основі проблемного навчання та розроблення банку проблемних професійних завдань конфліктологічного змісту; впровадження тренінгових технологій для вдосконалення особистісних якостей.

Обираючи таку організаційно-педагогічну умову, як формування мотиваційної основи готовності шляхом упровадження особистісно орієнтованого навчання, ми взяли до уваги той факт, що модернізація навчального процесу на основі впровадження інноваційних методів і прийомів, які базуються на особистісно орієнтованому навчанні, є важливою передумовою для створення позитивної мотивації. У теоре-

тичній площині особистісно орієнтоване навчання позиціонується в роботах Е. Зеєра, О. Пехоти, С. Подмазіна, І. Якиманської та ін. Однак у питаннях, які спрямовані на висвітлення процесу формування мотиваційного складника готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів, ця освітня парадигма ще недостатньо вивчена. Уважаємо, що особистісно орієнтоване навчання, окрім інтелектуального розвитку, дає змогу забезпечити майбутнім фахівцям соціальної сфери активне самовизначення та самореалізацію, адже побудоване на принципах співпраці й свободи вибору студентом змісту освіти. Така освіта дає можливість кожному студенту максимально задовольнити освітні потреби щодо поглиблення теоретичних знань і формування практичних умінь і навичок у галузі розв'язання конфліктів. З'ясовано, що потенціал особистісно орієнтованого навчання в тому, що студент розвивається не лише як суб'єкт пізнання, суб'єкт життєдіяльності, а і як суб'єкт культури.

Головною метою особистісно орієнтованого навчання в контексті формування готовності до розв'язання професійних конфліктів є формування внутрішньої мотивації майбутнього фахівця, яку можна розглядати як інтегральне утворення особистості, що забезпечує здатність до професійного самовизначення, професійної самоактуалізації та професійної самореалізації упродовж життя. В основі особистісно орієнтованого навчання лежать педагогічні положення про визнання пріоритету індивідуальності студентів; співвідношення технологій освіти із закономірностями професійного становлення особистості; визначення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців відповідно до рівня розвитку сучасних соціальних, інформаційних, виробничих технологій майбутньої професійної діяльності; випереджальний характер освіти, що забезпечується формуванням соціально-професійної компетентності й розвитком особистісних якостей майбутнього фахівця; дієвість професійно-освітнього процесу як функції організації навчально-просторового середовища [2, с. 44–45]. Відзначимо, що задекларовані науковцем положення повністю відповідають процесу формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання професійних конфліктів на основі особистісно орієнтованого навчання.

Уважаємо, що саме особистісно орієнтоване навчання дасть підстави розглядати студентів як активних суб'єктів освітнього процесу. Зокрема, під час його впровадження будуть активізовані такі джерела

цілепокладання особистісно орієнтованої освіти: соціальне замовлення, що відображається як в об'єктивних тенденціях розвитку українського суспільства, так і у свідомо виражених освітніх запитах кожного студента; майбутній фахівець розглядатиметься як активний суб'єкт освітнього процесу, що має самостійну цінність. Отже, особистісно орієнтоване навчання максимально орієнтоване на професійний розвиток студентів у контексті розв'язування професійних конфліктів. Ця освітня парадигма сприятиме формуванню комунікативних здібностей студентів, виробленню навичок самоосвіти, саморозвитку у сфері конфліктології.

Друга організаційно-педагогічна умова – систематизація теоретичних знань засобами інформаційно-комунікативних технологій – базується на аксіомі, що шляхи використання інформаційних ресурсів є найбільш значущим показником рівня розвитку інтерактивного освітнього середовища ВНЗ. У дослідженні ми виходили з тих міркувань, що українська вища школа потребує використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій, орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічних цілей освітнього процесу. Наведемо конкретні аргументи. Так, нам імпонує бачення О. Романишиної [8] стосовно того, що використання інформаційних технологій у ВНЗ психологічно та педагогічно обґрунтоване й дає змогу досягнути інтенсифікації всіх ланок освітнього процесу, оптимізації методів навчання, а також активного використання технологій відкритої освіти. Ці технології вносять зміни в методи навчання, активно впливаючи на освітній процес шляхом створенням нових засобів навчання, до яких можна зарахувати електронні підручники, засоби мультимедіа, електронні бібліотеки, різноманітні освітні мережі, інформаційно-пошукові й інформаційно-довідкові системи. Ефективними є різноманітні навчальні платформи, зокрема Moodle, яка забезпечує вільний доступ до різноманітного навчального матеріалу й методів самоконтролю.

З огляду на наведені факти, вважаємо за необхідне зосередити основні зусилля на тому, щоб перетворити віртуальний фактор та інтерактивне освітнє середовище, що, безумовно, базується на інформаційно-комунікативних технологіях, на позитивно спрямований педагогічний вплив, який допоможе суттєво підвищити системність теоретичних знань студентів соціономічних професій під час розв'язання конфліктів.

Уважаємо за доцільне головний акцент зробити на таких аспектах: ефективному

застосуванні Інтернет-ресурсів (електронних бібліотек, сайтів навчальних закладів, освітніх мереж, інформаційно-пошукових й інформаційно-довідкових систем); використанні мультимедійних технологій шляхом створення графічного моделювання, мультимедійних презентацій, вебінарів, електронних газет; активному використанні віртуального навчального середовища Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) для розроблення навчально-методичних комплексів (НМК) дисциплін конфліктологічного спрямування.

Підсумовуючи потребу другої організаційно-педагогічної умови, зазначимо, що, як свідчать сучасні дослідження засобів інформаційно-комунікаційних технологій навчального призначення, нині доволі багато часу приділяється значним навчальним можливостям Інтернет-простору [9]. На нашу думку, залучення Інтернет-ресурсів у ролі засобів формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів передбачає активізацію різноманітних форм і методів взаємодії педагогів і студентів, під час якої відбувається формування й розвиток провідних якостей особистості, що становлять конативний складовий імператив особистості в зазначеному напрямі.

Вибір третьої організаційно-педагогічної умови – розвиток практичних умінь і навичок на основі проблемного навчання та розроблення банку проблемних професійних завдань конфліктологічного змісту – зумовлено потребою активізації в студентів інтересу до практичного застосування знань, спонукання їх до активної пошукової освітньої діяльності. Відзначимо, що нині напрацьовано значний обсяг наукових досліджень у визначенні потенціалу проблемного навчання в організації освітнього процесу (В. Павленко, О. Топузов, М. Карпушина, А. Фурман та ін.). Наведемо деякі найвагоміші аргументи щодо потенціалу проблемного навчання. Так, у публікації В. Павленко наголошено на тому, що «при вирішенні проблемних ситуацій формується активна пізнавальна діяльність, досягається самостійність застосування способів розумових дій» [6, с. 76]. Проблема ситуація, як доводить М. Карпушина [4], – це пізнавальна складність, для подолання якої студенти мають здобути нові знання або докласти інтелектуальних зусиль. Уважаємо, що проблемна ситуація, яка усвідомлюється студентами та приймається ними до вирішення, перетворюється на проблему. У нашому баченні проблемні ситуації розвивають у студентів не лише вміння виявляти проблему та пропонувати конструктив-

ні шляхи її вирішення, а й дають їм змогу критично осмислювати ситуації та активно поглиблювати теоретичні знання під час розв'язування конфліктних ситуацій.

З методологічного погляду ми виходили з тих позицій, що проблемне навчання слугує інтегруючою ланкою між професійною підготовкою майбутніх фахівців і реальними умовами його майбутньої професійної діяльності. Це зумовлено тим, що кожна проблемна ситуація й завдання – це модель професійної реальності. Тобто чим точніше в проблемних ситуаціях і завданнях відтворюватиметься професійна дійсність, яка має конфліктологічний характер, тим успішніше відбуватиметься адаптація студентів до професійної діяльності, тим більш професійним буде фахівець. Проблемні професійні ситуації й завдання розглядаються нами як надійні технологічні інструменти, що актуалізують пізнавальний інтерес студентів і допомагають розширити практичну (процесуальну) площину готовності до розв'язання конфліктів. Виходячи із цього, проблемні професійні завдання є універсальним засобом, які уможливають певне домінування над рештою засобів чинної дидактико-управлінської системи, котра використовується під час професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Отже, професійна діяльність соціального працівника, соціального педагога та практичного психолога має безпосередній зв'язок із різними проблемними завданнями й ситуаціями, що мають конфліктологічний характер, а успішність їх розв'язування є важливою ознакою сформованості готовності.

Вибір четвертої організаційно-педагогічної умови – упровадження тренінгових технологій для вдосконалення особистісних якостей – зумовлений головним чином необхідністю пошуку інноваційних форм побудови освітнього процесу, що передбачають використання тренінгів. У процесі дослідження встановлено, що над упровадженням інтерактивного навчання, яке базується на тренінгових технологіях, активно працювали А. Панфілова (розробила наукові підходи до використання тренінгу під час удосконалення педагогічного спілкування), О. Пасічник (дослідила теоретичні та практичні аспекти формування професійних комунікативних умінь майбутніх соціальних педагогів засобами навчальних тренінгів), В. Федорчук (розкрив перспективи соціально-психологічного тренінгу в розвитку комунікативної компетентності фахівців), Т. Цюман (проаналізувала можливості тренінгу в професійній діяльності майбутніх практичних психологів і соціальних працівників).

Поділяємо позицію М. Трухан [10], яка доводить, що тренінг є цілісною циклічною організацією особливих занять, спрямованих на всебічний аналіз проблемних професійних ситуацій, які об'єднані однією структурою та є обмеженими в часовому аспекті й дидактичному просторі. Обґрунтовуючи четверту організаційно-педагогічну умову, ми взяли до уваги те, що тренінги сприяють виробленню здатності й прагнення до ефективного спілкування та якісного підвищення рівня професійних компетенцій. У процесі дослідження встановлено, що часто формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери має стихійний характер і лише фрагментарно викладачі використовують тренінгові технології. Ці аргументи й покладено в основу вибору означеної організаційно-педагогічної умови.

Обираючи тренінги, ми враховували той чинник, що вони вимагають від майбутніх фахівців нестандартного мислення, пов'язаного з емоційними та соціальними аспектами професійної поведінки, умінням протистояти конфліктам, діяти впевнено, брати на себе відповідальність за розв'язання конфліктного протистояння під час реалізації професійної діяльності. Безперечно, тренінги передбачають моделювання конкретних професійних ситуацій, розв'язання яких буде спрямоване на формування особистісних рис і професійних якостей студентів. У методологічному контексті тренінгова технологія спрямована на розвиток соціальних установок, формування досвіду міжособистісного спілкування. Науковці одностайні в тому, що тренінги сприяють самопізнанню, впливають на формування навичок активного слухання, удосконалюють аргументування власної точки зору, допомагають послабленню нервово-емоційного напруження, формують толерантність та емпатійність, розвивають соціальну чутливість і рефлексію. Усі ці якості є вагомим для майбутніх фахівців соціальної сфери, які планують ефективно розв'язувати професійні конфлікти. Вибір тренінгу зумовлений тим, що студенти мають змогу моделювати й розв'язувати конфліктні професійні ситуації. Участь у тренінгу дає змогу майбутнім фахівцям соціальної сфери отримати можливість відчути себе повноцінними працівниками, здобути впевненість у тому, що в разі успішного розв'язання конфліктів у професійній діяльності вони можуть підвищити свій професійний статус.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, системність підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів буде дієвою, якщо формування готовності визначатиметься як особли-

вий вид інноваційної поліфункціональної діяльності, що значною мірою зумовлений упровадженням в освітній процес обґрунтованих організаційно-педагогічних умов. Констатуємо, що чотири організаційно-педагогічні умови будуть покладені в основу організаційного блоку під час розроблення моделі системи неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі зумовлені потребою більш ґрунтовного висвітлення отриманих результатів від упровадження в процес професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери організаційно-педагогічних умов.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укладач і головний редактор В.Т. Бусел. Київ – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
2. Зеер Э. Ф. Личностно-ориентированное профессиональное образование: теоретико-методологический аспект. Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. проф.-пед. ун-та, 2001. 51 с.
3. Ипполитова Н.В., Стерхова Н.С. Анализ понятия «педагогические условия»: сущность, классификация. *General and Professional Education*. 2012. № 1. С. 8–14.
4. Карпушина М.Г. Система методів та форм навчання у формуванні вмінь вирішувати проблемні ситуації. Вісник Запорізького національного університету. Серія «Педагогічні науки» / голов. ред. Г.В. Локарева. Запоріжжя: Запорізький національний ун-т, 2013. № 2(20). С. 36–47.
5. Кононенко Н.В. Ефективність методики формування системності професійно-педагогічних знань майбутніх вихователів у процесі підготовки у вищій педагогічній науці: збірник наукових праць. Херсон: Херсонський державний університет, 2016. Випуск LXXII. Том 2. С. 85–90.
6. Павленко В.В. Методи проблемного навчання. Нові технології навчання: наук.-пед. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ, 2014. Вип. 81 (специальний). С. 75–79.
7. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навчальний посібник / О.М. Пехота та інші. Київ: А.С.К., 2003. 240 с.
8. Романишина О.Я. Огляд інформаційних технологій та засобів їх реалізації у вищих навчальних закладах. Науковий вісник Ужгородського нац. університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2013. Вип. 29. С. 179–183.
9. Гриб'юк О.О., Дем'яненко В.М. Система психолого-педагогічних вимог до засобів інформаційно-комунікаційних технологій навчального призначення: [монографія] / за ред. М.І. Жалдака. Київ: Атіка, 2014. 172 с.
10. Трухан М.А. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до діяльності з розв'язання професійних конфліктів у закладах освіти: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2016. 278 с.